

Wprowadzenie do poradnika metodycznego do podręcznika dla klasy VII pt. *Twoje Słowo światłem na mojej drodze*

Poradnik metodyczny, jaki Państwo trzymają w ręku, stanowi integralną część pakietu edukacyjnego, w skład którego wchodzi podręcznik oraz inne materiały, do których mogą mieć Państwo dostęp przez portal katechetyczny www.portalkatechetyczny.pl. Korzystanie z podręcznika i całego pakietu domaga się jednak zapoznania z kilkoma wstępnymi refleksjami, które mają na celu wyjaśnienie struktury treściowej programu, istotnych jego punktów, a także sposobu posługiwania się podręcznikiem i podejmowania współpracy z portalem katechetycznym.

Struktura treściowa podręcznika

Kluczem do zrozumienia podręcznika dla klasy VII jest słowo Boże. Dzisiejszy świat jest głodny tego słowa. Stąd nauczanie w klasie I rozpoczyna się od zwrócenia uwagi na sytuację egzystencjalną związaną z pytaniami, jakie stawia sobie młodzież w tym wieku: Po co żyć? Kim dla człowieka, a zwłaszcza dla mnie, jest Bóg?

Słowo Boże jest atrybutem Boga Stwórcy, przez nie przecież powstały niebiosy. Program prezentuje zatem podstawowe treści związane z umiejętnością czytania Pisma Świętego, a także z prehistorią biblijną: zagadnieniem dobra i zła, zbawienia i grzechu, pokusy budowania świata bez Boga lub wręcz przeciw Niemu.

Słowo Boże zostało posłane, by uleczyć człowieka. Stąd opowiadanie historii biblijnej Starego Testamentu (od czasów patriarchów) ma na celu zapoznanie z najważniejszymi księgami i postaciami. Postaci wiążą się zwykle z problemami, jakie przeżywa młodzież: przyjaźni, miłości, wierności, grzechu, skruchy, bohaterstwa, niezawinionego cierpienia etc. Nie chodzi bowiem tylko o przybliżenie treści Starego Testamentu, lecz również o ukazanie, że słowo Boże zawarte w Biblii i dziś odpowiada na pytania, jakie stawia człowiek.

Bóg objawił się w sposób pełny wtedy, gdy *Słowo Ciałem się stało*. Jezus Chrystus ukazuje całą prawdę o Bogu i dlatego jest jedyną drogą do Ojca. Stąd tak bardzo istotne jest przybliżenie uczniom tajemnicy i wydarzenia Jezusa Chrystusa. Bez tego wydarzenia chrześcijaństwo nie miałoby sensu. W trakcie lekcji religii w klasie I gimnazjum uczniowie winni poznać zarówno argumenty dotyczące historyczności Jezusa, zastanowić się nad Jego bóstwem, poznać zręby

Jego nauki zebranej w *Kazaniu na górze*. Program wprowadza też w specyfikę poszczególnych Ewangelii, które pisane dla różnych adresatów i przez różnych autorów, w różny sposób ukazują tajemnicę Jezusa.

Na krzyżu narodził się Kościół. Ta wspólnota wierzących miała swoje wspaniałe karty, miała też okresy ciemniejsze. Dlatego nie można unikać tematów dotyczących historii Kościoła, zwłaszcza, że tematy te są często źródłem różnorodnych pomówień, mitów, krzywdzących stereotypów, które rzutują na odbiór dzisiejszej nauki Kościoła. Tematyka historyczna – zgodnie z obowiązującym programem – winna być omawiana równolegle z tematyką historii powszechnej. Program odnosi się do zagadnień związanych ze starożytnością i średniowieczem. Kluczem do zrozumienia tych zagadnień z historii Kościoła są słowa z 2 Listu do Tymoteusza, sformułowane w postaci ważnego i ponadczasowego postulatu: *Aby słowo Boże nie uległo skępowaniu*.

Podręcznik podejmuje też tematy związane z przeżywanymi uroczystościami i okresami roku kościelnego. Lektury te winny być prowadzone bezpośrednio przed świętem lub okresem, którego dotyczą:

- św. Jana Pawła II – w połowie października,
- Adwent – pod koniec listopada,
- Boże Narodzenie – w połowie grudnia,
- Środa Popielcowa – bezpośrednio przed tym dniem (luty – marzec),
- rekolekcje wielkopostne – zależnie od terminu wyznaczonego dla danej szkoły, czyli między lutym a kwietniem,
- diecezjalne spotkanie młodzieży, zwłaszcza przygotowującej się do bierzmowania – przed Niedzielą Palmową (marzec – kwiecień),
- Triduum Paschalne – w Wielkim Tygodniu (marzec – kwiecień),
- Zesłanie Ducha Świętego – przed samą uroczystością (maj – czerwiec).

Dla pracy z podręcznikiem potrzebna jest świadomość, iż w ramach poszczególnych jednostek realizuje on różnorodne funkcje i zadania. Materiał nauczania nie jest ułożony wedle dyscyplin teologicznych, raczej podejmuje różne tematy, w ramach których w różnym stopniu pojawiają się następujące elementy:

- biblijne – specyfika tematyki w klasie VII domaga się zamieszczenia szczególnie wiele materiału biblijnego, więcej, domaga się od ucznia klucza do posługiwania się tekstem natchnionym;
- historyczno-bawcze – materiał biblijny nie jest przytoczony jedynie jako opis historyczny, ale wskazuje, iż jest to historia zbawienia, które objęło Izraela, Kościół w jego dziejach, i konkretnych (także współczesnych) wierzących; kwestia ta, jako zasadnicza dla realizacji obecnego programu, zostanie omówiona poniżej;

- chrystologiczne – zwornikiem historii zbawienia jest Jezus Chrystus, który nauczał i czynił znaki, umarł i zmartwychwstał, został wywyższony i uświęca swój Kościół;
- apologetyczne – apologia jest nie tylko obroną wiary, znajdowaniem argumentów za opowiedzeniem się po stronie Boga, ale przede wszystkim jest jej zwyczajem, stąd w podręczniku mocno akcentuje się fakt, iż Bóg pomaga człowiekowi i daje mu szczęście;
- liturgiczne – Bóg działa w życiu chrześcijanina mocą sakramentów, w liturgii; zatem zagadnienia te muszą pojawić się w programie, zarówno w dziale dodatkowym, w jednostkach wprowadzających w okresy i święta kościelne, jak i w odniesieniach do obchodów świętych oraz wskazywaniu, że wiara wyraża się poprzez liturgię;
- ekumeniczne – znajomość faktów z historii Kościoła pozwala poważnie spojrzeć na zagadnienie jedności uczniów Chrystusa, różnorodności w wyrażaniu wiary, a także wysiłków na rzecz przywrócenia widzialnej jedności;
- moralne – wyznanie wiary prowadzi do prawego postępowania, zgodnego z Bożą wolą; istotna jest świadomość, która winna towarzyszyć i nauczycielom, i uczniom, że w chrześcijaństwie wiara poprzedza moralność; takie ujmowanie moralności pozwala uniknąć pułapki moralizmu i ocalić wartość wiary.

Warto też zwrócić uwagę na konieczność bardziej integralnego uczenia religii w ramach nowego programu. Uczniowie pochodzą nie tylko z rodzin żyjących słowem Bożym i sakramentami, ale także z rodzin, które nie uczestniczą w życiu sakramentalnym Kościoła, a czasem ze środowisk, które wprost kwestionują prawdy wiary. Nauczyciel religii, który realizuje program ułożony według klucza słowa Bożego, może mieć pokusę przyjęcia zasad katechezy kerymatycznej, zwłaszcza jeśli sam miał doświadczenia z tą katechezą w ramach formacji rozmaitych wspólnot lub grup modlitewnych. Jest to pokusa, którą trzeba przezwyciężyć, jeśli nauczanie religii ma być skuteczne. Nie można głosić kerymatu osobom, które lekceważą słowo Boże lub też stawiają je na równi ze słowem człowieka. Płaszczyzną porozumienia jest raczej przedstawienie słowa Bożego jako źródła opisu religijnego, jako wyznania wiary ludzi, którzy zaufali Bogu. To poprzez wzorce biblijne osadzone mocno w historii zbawienia może się okazać szczególna przydatność ewangelizacyjna tekstów biblijnych. Uczeń winien zobaczyć siebie, swoje wady i wielkość swego człowieczeństwa w wydarzeniach, o jakich mówi Stary Testament. To on jest stworzony na obraz Boga; on jest kuszony, tak jak pierwsi rodzice w ogrodzie rajskim; on staje przed pokusą pychy wyrażoną w opisie budowy wieży Babel; on przeżywa trudności wiary na wzór Abrahama; on, wraz z Mojżeszem, wędruje ku swojej trudnej wolności; on, wraz z Jozuem, pokonuje to, co wolności zagraża; on, tak jak

Dawid, upada i powstaje; on w świecie skończonym i śmiertelnym ma wraz z Koheletem szukać sensu życia; on za Hiobem pyta o sens niezawinionego cierpienia; on słucha Eliasza mówiącego o jedynym Bogu; on, wraz z bohaterami *Pieśni nad pieśniami*, pyta o miłość; on uczy się od braci machabejskich, czym jest męstwo i wierność. To jest ta właśnie droga, którą przebył Izrael i którą winni przebyć uczniowie, by dojść do prawdy o Tym, który jest pełnią objawienia Ojca, Jezusa Chrystusa. Bez przebycia tej drogi niełatwo byłoby zrozumieć wydarzenie Jezusa Chrystusa. W ten sposób historia zbawienia narodu wybranego staje się historią zbawienia współczesnego katechizowanego.

W podobny sposób należy traktować również materiał z zakresu historii Kościoła. Jezus Chrystus działa bowiem w Ludzie Bożym od samego początku, mimo ułomności człowieka i czynienia przez chrześcijan niewłaściwego użytku z daru wolności. Problemy, jakie stawały przed chrześcijanami w starożytności i średniowieczu, nie są wcale tak diametralnie różne od tych, które stają przed współczesnym Kościołem i światem. Historia służyć może zatem objaśnianiu współczesnego Kościoła, jednocześnie znajomość historii pozwala katechizowanym pojąć, że należą do wspólnoty, która nie jest tworzona *tu i teraz*, ale trwa od czasów apostołskich i nieprzerwanie żyje wiarą świadków. Jest to tym bardziej potrzebne do przypomnienia, skoro po reformie wdrażanej od 2009 roku nauczanie historii zostało zmarginalizowane w programie szkolnym. Polskim katolikom dla zrozumienia ich tożsamości konieczne jest poznanie faktów z dziejów Kościoła i Ojczyzny.

Korelacyjny charakter lekcji religii

Sposób postępowania, o jaki chodzi w szkolnym nauczaniu religii, określa ks. Roman Murawski mianem katechezy korelacji. Według tego autora, należy *wychodzić, kiedy tylko jest to możliwe, od doświadczeń życiowych katechizowanych i do nich wracać, po naświetleniu i zinterpretowaniu ich światłem Objawienia Bożego*¹. Jak zauważał z kolei ks. Mieczysław Majewski, *model katechezy korelacji próbuje uniknąć dwóch ekstremalnych i niewłaściwych tendencji w procesie przekazywania wiary: tendencji, aby „odgrodzić się i wytrwać” oraz tendencji, aby „całkowicie i zdecydowanie przystosować się” wobec współczesnego świata. (...) Korelacja oznacza drogę pośrednią między tymi ekstremami, drogę łączącą w sposób harmonijny słuszne postulaty obydwu stanowisk. Rozwiązaniem właściwym jest tu koniunkcja, a nie alternatywa*².

Niezależnie od tego, jak nazwie się tę katechezę, potrzeba, aby z góry nie zakładała ona wiary uczestników lekcji religii. W przeciwnym wypadku zosta-

¹ R. Murawski, *Katecheza korelacji*, „Communio” 1983, nr 1, s. 104.

² M. Majewski, *Aktualne wyzwania katechetyczne*, Kraków 1997, s. 81.

taby skazana na fiasco. Nie oznacza to bynajmniej, by lekcja religii stała się lekcją religioznawstwa. Owszem, w czasie lekcji religii należy dążyć od ukazania Chrystusa jako Prawdy, do wskazania na niezwykłą godność Bożego Słowa. To wszystko zakłada lekcja religii, zwłaszcza w ramach zarysowanych powyżej treści podręcznika.

Lekcja religii winna być wychowaniem w wierze, jak i mieć silnie zaakcentowaną funkcję nauczania. O tej drugiej funkcji zapominać nie wolno. Wydaje się, że słuszność miał kard. Joseph Ratzinger, gdy mówiąc o doświadczeniach niemieckich (jakże bliskich naszym) zauważył, że *doszło do zastoju w dziedzinie prostego informowania o sprawach religii (...). Ulegliśmy błędnemu przekonaniu, że przekazuje się zbyt dużo wiadomości. Nauczyciele słusznie bronili się przed tym, by nauka religii była tylko przekazem wiadomości i podnosili, że winna być czymś więcej i czymś innym, że trzeba uczyć samego życia, że w większym stopniu trzeba zwracać uwagę na życie. W konsekwencji starano się przede wszystkim wzbudzić sympatię dla chrześcijańskiego stylu życia, ale zaniedbano właściwą treść informacyjną. Powinniśmy tu rzeczywiście być gotowi do pewnego zwrotu i powiedzieć, że jeśli w tym zlaicyzowanym świecie mamy w szkołach naukę religii, to musimy już na wstępie założyć, że w szkole nie nawrócimy wielu na wiarę. Ale uczniowie powinni się dowiadywać, czym jest chrześcijaństwo, powinni otrzymywać wyczerpującą informację, oczywiście podawaną w sympatyczny i przystępny sposób, który by pobudzał ich do pytania: czy dla mnie to coś znaczy?*³.

Nie oznacza to jednak, że należy kształcenie sprowadzić jedynie do nauczania. W równym stopniu ważne jest wychowanie, jak i przygotowanie do wtajemniczenia chrześcijańskiego, dla którego jednak właściwym miejscem jest parafia⁴.

Praca z podręcznikiem do nauczania religii winna zostać skorelowana z programem katechetycznym przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, co ma nastąpić, zgodnie z decyzją Konferencji Episkopatu Polski, najwcześniej po zakończeniu klasy VIII szkoły podstawowej. Nauczanie katechetyczne i wychowanie religijne w ramach lekcji religii ma doprowadzić do właściwego przeżycia wtajemniczenia dokonywanego w parafialnej wspólnocie wiary.

Jednocześnie nauczanie religii w szkole służy wypełnianiu zadań szkoły. A zatem w programowaniu lekcji religii nie może zabraknąć korelacji ze świeckimi przedmiotami nauczania i programem wychowawczym.

³ J. Ratzinger, *Sól ziemi*, Kraków 1997, s. 108–109.

⁴ R. Murawski, K. Misiaszek, *Katechizacja: szanse i trudności*, „Ateneum Kapłańskie” 1993, z. 507–508, s. 233.

Praca z podręcznikiem

Poszczególne jednostki starają się odwzorować opisany powyżej schemat katechezy korelacji, dostosowując się jednak do specyfiki podejmowanych tematów, stąd niektóre pominięcia pewnych elementów lub ich przesunięcie:

- Sekcja *opinie* ma na celu wprowadzenie w sytuację doświadczaną przez uczniów, postawienie problemu, jaki wiąże się z podejmowanym tematem. Związek ten jest niekiedy bliski, niekiedy zaś wskazuje na potoczną wiedzę. Zwykle w danej jednostce lub po przeprowadzeniu kilku lekcji jest udzielana albo bezpośrednia odpowiedź na postawiony problem, albo też sami uczniowie wezwani są do takiej odpowiedzi w ramach dyskusji w klasie (sekcja *zastanów się*) lub pracy domowej (sekcja *praca domowa*).
- Przytoczone fragmenty Pisma Świętego oraz sekcja *Nauczanie Kościoła* mają na celu ukazanie, w co Kościół wierzy i czym żyje: w sekcjach tych umieszczone są perykopy biblijne lub cytaty z nauczania Kościoła (zwłaszcza homilii papieskich). Często sekcja *Nauczanie Kościoła* stanowi komentarz do przywołanego fragmentu z Pisma Świętego.
- Sekcja *komentarz* odnosi się zwykle trudniejszych tekstów biblijnych, ma na celu wyjaśnienie kontekstu. Sekcją tę może nauczyciel religii streścić w ramach lekcji lub dać uczniom do samodzielnej odczytania. Niekiedy wskazane jest działanie w następującej kolejności: przeczytanie perykopy biblijnej, zapoznanie się z komentarzem, powtórne przeczytanie fragmentu z Pisma Świętego.
- Pytania z sekcji *zastanów się* mają na celu zaktywizowanie uczniów w trakcie lekcji. Jednak nauczyciel (stosownie do specyfiki klasy) może je wykorzystać jako pracę domową czy też podstawę osobistej refleksji uczniów.
- Sekcje *uzupełnienie* i *nota* mają na celu wprowadzenie materiału znanego już uczniom, względnie materiału, który można pominąć lub wykorzystać do indywidualnej pracy z uczniami zdolniejszymi czy bardziej obeznanymi z tematami religijnymi.
- Sekcja *przeczytaj* zawiera fragmenty z literatury pięknej (pisane prozą), ma na celu skomentowanie jakiegoś zagadnienia religijnego, względnie przywołanie sytuacji egzystencjalnej (w tym przypadku tekst pełni funkcję podobną do tej co teksty z sekcji *opinie*).
- Sekcja *Tekst źródłowy* zawiera teksty źródłowe potrzebne do przeprowadzenia lekcji, jest zasadniczo przeznaczona do pracy w trakcie lekcji. Może ją nauczyciel uczynić przedmiotem pracy domowej, prosząc, aby uczniowie zapoznali się z danym tekstem przed lekcją.
- Sekcja *Poezja* zawiera teksty poezji, przeważnie polskiej, odnoszące się do danego tematu. Sekcja ta stanowi ważne uzupełnienie podejmowanych te-

matów, poszerza formację humanistyczną, z którą we współczesnej polskiej szkole jest coraz gorzej. Teksty z tej sekcji mogą być wykorzystane w pracach domowych, co zresztą jest sugerowane w niektórych poleceniach.

- Sekcja *zapamiętaj* ma na celu wskazanie, które wiadomości są konieczne do przyswojenia przez uczniów. W ostatnim dziale, mającym na celu nie tyle wprowadzenie nowych wiadomości, co przygotowanie do wydarzeń roku liturgicznego, pominięto tę sekcję.
- Sekcja *praca domowa* zawiera propozycje prac domowych. Nie wszystkie nauczyciel musi wykorzystać. Być może, w niektórych klasach pewne polecenia umieszczone w podręczniku jako prace domowe będą mogły zostać wykorzystane w trakcie lekcji, inne pominięte. Podobnie, jak wspomniałem uprzednio, niektóre polecenia z sekcji *zastanów się* mogą być wykorzystane w pracy domowej. W ostatnim dziale, mającym na celu przygotowanie do wydarzeń roku liturgicznego, polecenia tej sekcji pominięto.
- Sekcja *Śpiewajmy Panu* zawiera teksty pieśni kościelnych. Obecnie w naszych kościołach zalew piosenek powoduje zanik znajomości tradycyjnych pieśni, stąd w podręczniku ograniczono się do pieśni ogólnie znanych.
- Sekcja *Poszli za Chrystusem* przybliży uczniom sylwetki tych, którzy uwierzyli nauce Jezusa i realizowali ją w swym życiu na przestrzeni minionych dwóch tysiącleci. Osoby te, ze względu na wyznawane wartości, stanowią zawsze aktualne wzorce religijne i moralne, a także mogą inspirować dzisiejszą młodzież w jej wyborach.
- Poza materiałem ujętym w sekcje, w ramach jednostki znajduje się tekst wiążący poszczególne części lekcji oraz wyjaśnienie materiału. Warte zauważenia i podkreślenia są przede wszystkim te partie tekstu, które wskazują na opiekę Boga oraz na możliwość znalezienia rozwiązania problemów człowieka w wierze katolickiej.

Z powyższego zestawienia widać zatem, że podział jednostki na sekcje służy nie tylko ułatwieniu w korzystaniu z podręcznika, ale stanowi dla nauczyciela dodatkowe zaproszenie do prowadzenia lekcji w taki sposób, by była skuteczna dla konkretnej klasy i konkretnych uczniów. I w tym miejscu warto dotknąć problemu bardzo istotnego. W niektórych częściach podręcznik może wydawać się za trudny, pisany *na wyrost*. Taka, a nie inna, forma podręcznika została wybrana, bo podręcznik ma służyć indywidualizacji nauczania religii, dostosowanego do możliwości umysłowych katechizowanych i do ich motywacji religijnej. Ponadto podręcznik to książka, która żyje własnym życiem: po nią mogą sięgać sami uczniowie, ale też członkowie ich rodzin. Takie ujęcie oznacza, że pełna realizacja programu wcale nie domaga się przerobienia wszystkich fragmentów podręcznika. Wreszcie podręcznik był pisany z zamiarem pomagania nauczycielom języka pol-

skiego, historii i kilku pokrewnych przedmiotów. I nie jest to podyktowane chęcią przypodobania się komukolwiek, a raczej wynika z przeświadczenia, że u podstaw formacji chrześcijańskiej musi znaleźć się solidny fundament formacji ludzkiej, formacji, której wyraźnie zaczyna brakować w propozycjach programowych, rozpowszechnianych we współczesnej polskiej szkole.

Pozostaje mi zatem wyrazić nadzieję, że podręcznik, opatrzony komentarzem niniejszego poradnika oraz obudowany materiałami zamieszczanymi na portalu katechetycznym, będzie służył dziełu wychowania w wierze i ewangelizacji.

Ks. Piotr Tomasik